

בדינים כלליים הנוהגים סמוך למנחה אף בימות החול. ונקט אותם התנא כאן משום הדינים הנוהגים בערב שבת סמוך לחשיכה, השנויים במשנה לקמן.

הצד השווה בטעמן של כל ההלכות אלו, שהן תקנות שגזרו חכמים לחשוש לשכחת האדם.⁽¹⁾

א. לא ישב אדם לפני הספר להסתפר, סמוך לזמן המנחה⁽²⁾ עד שיתפלל. שמא ישכח ולא יתפלל.

וכן לא יכנס אדם בתוך הזמן זה למרחיק, ולא יכנס לבורסקי⁽³⁾ [מקום עיבוד העורות], ולא יכנס לדין. וטעמא דכולהו הוא משום שמא ימשך בהן עד שיעבור זמן התפלה.

ואם התחילו לעסוק באחת מכל פעולות אלו, אין מפסיקין אותן בשביל להתפלל⁽⁴⁾ אלא גומרים את המעשה⁽⁵⁾ ואחר כך מתפללים.

ב. מפסיקין⁽⁶⁾ באמצע כל הפעולות האמורות

לעצמה, ואין מטלטלין אליה אפילו מתוך הבית, למרות שגם הבית וגם האיסקופה הם רשות היחיד של אותו אדם.

ואמרינן: מסייע ליה לרב יצחק בר אבדימי.

דאמר רב יצחק בר אבדימי: אומר היה רבי מאיר [הנקרא "אחרים" כמבואר במסכת הוריות]: כל מקום שאתה מוצא שתי רשויות והן רשות אחת, כגון עמוד שהיה בתוך ברשות היחיד, והוא גבוה עשרה ורחב ארבעה, והוא כעין "שתי רשויות" היות ורשות היחיד נמוכה ואילו העמוד גבוה — אסור לכתף עליו חפץ שהיה מונח בחצר רשות היחיד. גזירה משום תל גבוה עשרה ורחב ארבעה ברשות הרבים, שדינו כרשות היחיד, ואם יכתפו עליו חפץ שהיה ברשות הרבים הרי יכשלו בהעברת חפץ מרשות הרבים לרשות היחיד.

מתניתין: ט-ב

משנתנו אינה עוסקת כלל בדיני שבת, אלא

1. והא דנקיט לה לפני המשנה דלקמן, היינו משום שדיני משנתנו אינם מרובים, אבל מילי דשבת מרובים הם. ואם היה שונה קודם את המשנה דלקמן, היה צריך להפסיק באמצע דיני שבת בשביל לשנות את משנתנו. ר"ן. ועיין עוד בשפת אמת לפני יהושע בענין זה.

2. חצי שעה קודם המנחה. רש"י.

3. והוא הדין לכל מלאכה. מגן אברהם, סימן רל"ב סק"ו. וכתב שם בכיורור הלכה דזהו דוקא במלאכות שאין רגילות לעשותן לחצאין. אבל שאר מלאכות מותרות לעשותן סמוך למנחה ואין לחוש בהן שמא ימשך וישכח. ומקורו

מהמאירי בסוגיין בשם הרשב"א.

4. אפילו אם התחילו באיסור, כלומר, לאחר תחלת זמן המנחה, לא יפסיקו. תוספות, על פי הבנת המהרש"א והפני יהושע.

5. אך כל זה הוא דוקא אם יש לו שהות ביום להתפלל לאחר שיסיים את פעולתו. רש"י ותוספות. ואם לאו, יש לו להפסיק מיד, אף שעדיין יש שהות מרובה עד הלילה. מגן אברהם, סימן רל"ב סק"ז. וכן הוכיח השפת אמת מלשון רש"י.

6. ובגליון מצוין דבמשנה שברי"ף לא גריס "לקרות". וכן לא הובא ברש"י.

גמרא:

שנינו במתניתין: לא ישב אדם לפני הספר, ולא יכנס למרחץ סמוך למנחה.

והוינן בה: להי [לאיזה] סמוך למנחה כוונת המשנה? (12)

אילימא למנחה גדולה שזמנה משש שעות

לעיל כדי לקרות (7) קריאת שמע (8) ואפילו אם יש שהות ביום לקרותה לאחר שיגמור את הפעולה, (9) מאחר שחיובה מדאורייתא. (10)

אבל אין מפסיקין לתפלה לפי שחיובה של התפילה הוא רק מדרבנן. (11)

ברישא. ומשום דאית ליה דלמסקנת הגמרא לא קאי ארישא כלל. וכן פירש בשיטתו הלחם משנה. אבל הכסף משנה העמיד דברי הרמב"ם דוקא היכא דהתחיל בהיתר.

12. שני זמנים יש לתפלת המנחה. שזמן המנחה היא כזמן הקרבת התמיד של בין הערביים, שזמנו מחצות היום ואילך עד הלילה. כמשמעות "בין הערביים", בין עריבת היום [שהחמה מתחילה לנטות מאמצע הרקיע לצד מערב] שהיא מחצות היום, לעריבת הלילה [שהחמה מגיעה לסוף מערב] שהיא בשקיעת החמה. אלא משום שעל פי הצל ניכר שכבר חצות היום, וכתלי בית המקדש היו משופעים ולא ניכר צילם עד חצי שעה לאחר חצות היום, היו מקריבים את התמיד רק משש שעות ומחצה. [אך מפשטות לשון רש"י נראה דזמן "בין הערביים" מתחיל מעיקר הדין משש שעות ומחצה. וביומא כח ב איתא להדיא כמבואר]. ומכאן נקבע זמן מנחה גדולה מחצי שעה לאחר חצות היום [ועיין במשנה ברורה סימן רל"ג סק"ב, ובשער הציון שם].

אלא דלמעשה, בדרך כלל, נהגו לשחוט את התמיד שעתיים ומחצה לאחר חצות היום, וגמרו להקריבו בשלש שעות ומחצה לאחר חצות, כמובא בפסחים נח ב. ומכאן נקבע זמן מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה של היום.

ולדעת כמה מן הפוסקים לכתחלה יש להתפלל מנחה קטנה. אבל הרא"ש והטור הקילו

7. וכתב הרשב"א בצד אחד דמפסיק רק לפסוק ראשון שהוא דאורייתא, והדר אכיל, והדר משלים את קריאת שמע. אלא דנחלקו הפוסקים בזה. יש אומרים דרק פסוק ראשון דאורייתא. ויש אומרים דכל הפרשה הראשונה בלבד דאורייתא. ויש אומרים דכולה דאורייתא.

8. ואינו חייב להפסיק אלא אם כן התחיל לאחר תחלת זמן החיוב. אבל אם התחיל בהיתר אינו מפסיק. ר"ן

9. וכן הדין לכל מצוות דאורייתא. רשב"א. ומקורו מסוכה ל"ח.

10. וכתב הרמב"ם בפרק א' מהלכות תפלה הלכה א' דחובה מן התורה להתפלל לפחות פעם אחת ביום. אך הרמב"ן בספר המצוות מצוה ה' חולק בזה, ואית ליה דליכא כלל חיוב מן התורה בתפלה אלא בעת צרה. ומכל מקום, אם כבר התפלל שחרית או ערבית, לכולי עלמא אין חיוב להתפלל תפלת מנחה אלא מדרבנן.

11. ואף על גב דמסיק בגמרא דהך בבא לא קאי ארישא אלא מילתא באנפי נפשא היא [וקאי על חברים העוסקים בדברי תורה], מכל מקום, משמע לרש"י דהך דמפסיקין לקריאת שמע קאי נמי אהנך דרישא. שפת אמת. אבל הרמב"ם בפרק ב' מהלכות תפלה הלכה ו' פסק דאף לקריאת שמע אין מפסיקין בכל אלו השנויים

ומחצה, ו"סמוך" לה היינו משש שעות.

אמאי לא יעשה בזמן הזה את כל הפעולות האלו? והא איכא שהות כיום טובא (13) שהרי שש שעות איכא עד הלילה, וליכא למיחש שימשך אחריהן כולי האי.

אלא, בהכרח, שכונת המשנה היא לזמן הסמוך למנחה קטנה. שזמנה הוא מתשע שעות ומחצה, וסמוך לה היינו מתשע שעות, שאז אין שהות מרובה עד הלילה אלא שלש שעות בלבד.

ומקשינן: אי מוקמת לה במנחה קטנה, נמצא שעל זמן זה קתני "אם התחילו אין מפסיקין". ואם כן, **נימא תיהוי תיובתא דרבי יהושע בן לוי?**

דאמר רבי יהושע בן לוי: כיון שהגיע זמן תפלת המנחה [מנחה קטנה] **אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה.**

ומדקאמר אסור "לטעום כלום" (14) משמע דאף לאחר שהתחיל מיירי. והיינו שצריך להפסיק לאכול ולעמוד ולהתפלל. (15) וקשיא, דבמשנתנו מבואר שאף בזמן מנחה קטנה אינו מפסיק להתפלל.

ומשנינן: **לא** במנחה קטנה איירי מתניתין, אלא לעולם בסמוך סמוך למנחה גדולה קא

מיירי. והא דקשיא לך אמאי לא ישב לפני הספר, והא איכא שהות טובא? — **בתספורת בן אלעשה** עסקינן. שהיה מספר כל ראשו ומניח מכל השערות קצת, כדי שיהא ראשה של שעה זו בצד עיקרה של זו. (16) כדוגמת תספורתו של כהן גדול, דכתיב ביה "כסום יכסמו את ראשיהם". ותספורת זו נמשכת זמן מרובה ויש לחוש בה שמא תמשך עד הלילה ויעבור זמן התפלה.

והא דקתני "ולא למרחין", היינו ל**כולא מילתא דמרחין**. לחוף את ראשו, ולהשתטף בחמין, ובצונן, ולהזיע. וכיון דמימשיך טובא חיישינן שמא ימשך עד הלילה.

והא דקתני "ולא לבורסקי", היינו ל**בורסקי גדולה**, לעיבוד הרבה עורות, ובתחילת מלאכת תיקונם, שאז נמשכת המלאכה זמן רב.

והא דקתני "ולא לאכול" איירי **בפעודה גדולה** כגון סעודת אירוסין ונישואין ומילה, שנמשכת זמן מרובה.

והא דקתני "ולא לדין", איירי **בתחלת דין**, שנמשך הרבה עד שיגמר הדין.

ומאחר דבמנחה גדולה עסקינן, אתי שפיר הא ד"אין מפסיקין". ותו לא קשיא מידי

להתפלל מנחה גדולה אף לכתחלה.

13. כן פירשו בתוספות. ועיין בשפת אמת שביאר באופן אחר.

14. עיין תוד"ה לימא ובהגהות הב"ח.

15. וכתב הרא"ש דצריך להפסיק רק אם התחיל

לאכול סמוך למנחה קטנה. אבל אם התחיל לאכול קודם לכן אין מפסיק אף לכשיגיע זמן מנחה קטנה. ואף דמשמע מרבי יהושע בן לוי דמפסיק אף בזה, בהא לא קיימא לן כוותיה.

16. כדאייתא בסנהדרין כב: "רבי אומר: לא על חנם בזבו בן אלעשה את מעותיו, אלא כדי להראות בו תספורת של כהן גדול". שנתן הון

והא דקתני "ולא לאכול", אף בסעודה קטנה עסקינן. ולכתחלה אמאי לא? — דלמא אתי לאמשוכי עד לאחר זמן המנחה.

והא דקתני "ולא לדין", איירי אף לאחר המשא ומתן בדבר ונכנסים רק לגמר דין. ולכתחלה אמאי לא יכנסו לזה, והא לא מימשך טובא? — דחיישינן דלמא חזי הדיין טעמא דלא אסיק אדעתיה קודם, וסתר דינא שכבר נפסק, ויחזרו בהם, ויצטרכו לחזור ולהתחיל את הדין. ובינתיים יעבור זמן המנחה. (19)

והוינן בה: מאימתי התחלת תספורת ששנינו בה כיון שהתחיל אינו מפסיק?

אמר רב אבין: משיניח מעפורת [סודר] של ספרין על ברכיו כדי שלא יפול השיער על בגדיו.

ומאימתי התחלת מרחץ?

אמר רב אבין: משיערה [יפשוט] את

לרבי יהושע בן לוי דמשמע מיניה דמפסיקין, דהא איהו איירי במנחה קטנה.

רב אחא בר יעקב אמר: לעולם אף בתספורת דידן איירי מתניתין, ולא בתספורת בן אלעשה בדוקא. והא דאקשינן דאי אמנחה גדולה קאי, לכתחלה אמאי לא ישב לפני הספר? — לא קשיא. דטעמא משום גזירה שמא ישבר הזוג [מספריים]! ויהיה צריך לחזור אחר זוג אחר (17) ובינתיים יעבור זמן מנחה.

והא דקתני "ולא למרחץ", לאו אכולא מילתא דמרחץ קאי, אלא אף לחזיע בעלמא אסור. ולכתחלה אמאי לא יכנס? — משום גזירה שמא יתעלפה [יתעלף], ועד שיחזור לאיתנו יעבור זמן המנחה.

והא דקתני "ולא לבורסקי", היינו אף לעיוני בעלמא בעורות, ולא לתחלת תיקונם. ולכתחלה אמאי לא יכנס? — דלמא חזי ליה פסידא בזביניה, שנתקלקלו העורות, ומטריד, שתטרד דעתו מחמת צערו (18) ולא יתפלל.

רב בשביל ללמוד תספורת זו.

17. והמגן אברהם בסימן רל"ב סק"ג כתב דלפום האי טעמא, אפשר דאם יש לספר ב' או ג' זוגים, שרי.

18. כן כתב רש"י. והרמב"ם בפרק ו' מהלכות תפלה הלכה ה' כתב: שמא יראה הפסד במלאכתו ויתעסק בה, ויתעכב מן התפלה.

19. ולענין הלכה, פסקו הר"ף והרמב"ם בפרק ה' מהלכות תפלה הלכה ו', והשלחן ערוך סימן

רל"ב סעיף ב', כרב אחא בר יעקב. אבל תוספות והרא"ש והרמ"א בדיעה הראשונה פסקו כתירווצא קמא, דדוקא בסעודה גדולה ובתספורת בן אלעשה וכדומה אסור להתחיל סמוך למנחה גדולה. ועוד שיטה הביא הרמ"א בזה, והיא דעת בעל המאור והגהות מרדכי, דלא איירי מתניתין אלא סמוך למנחה קטנה. אבל סמוך למנחה גדולה שרי אפילו סעודה גדולה. וכל מה דדחיק הגמרא לאוקמא מתניתין במנחה גדולה היינו דוקא לרבי יהושע בן לוי. ומאחר דבין כך לא קיימא לן כוותיה, כדאיתא בברכות כח ב, שוב לא צריך לזה. אכן התוספות דחו טענה זו.

את חגורתם בחוזק, ולכן לא הוצרכו להתירה קודם נטילת ידיים.⁽²¹⁾

אמר אביי: הני חברין כבלאי — למאן דאמר "תפלת ערבית רשות",⁽²²⁾ כיון דשרא ליה המייניה [חגורתו] חשיב כבר כתחלת האכילה. הלכך לא מטרחינן ליה להפסיק כשמגיע זמן תפלת ערבית, אלא יגמור אכילתו ואחר כך יתפלל.⁽²³⁾ דמאחר שאינה חובה לא חיישינן כולי האי לשכחה.

ומקשינן: וכי למאן דאמר "תפלת ערבית חובה" אכן מטרחינן ליה להפסיק ולהתפלל, משום דחיישינן שמא ישכח!?

והא תפלת מנחה דלכולי עלמא חובה היא, ואפילו הכי תנן "אם התחילו אין מפסיקין". ואמר עלה רבי חנינא דהתחלה היינו "משיתיר חגורו", ומאי שנא ערבית דקאמר בה אביי דאי היא חובה מפסיקין אף לאחר התרת חגורה?

מעפרתו הימנו! שהסודר הוא הראשון להפשטת בגדיו.⁽²⁰⁾

ומאימתי התחלת בורסקי?

משיפשוט את שרווליו ויקשור אותם בין כתפיו. שכן דרך הבורסקי קודם שמתחיל במלאכתו.

ומאימתי התחלת אכילה?

רב אמר: משיטול ידיו לסעודה!

ורבי חנינא אמר: משיתיר את החגורה.

ומפרשינן: ולא פליגי רב ורבי חנינא. הא דאמר רב חנינא "משיתיר חגורה", לן [לבני בבלי] קאמר הכי. שאנו נוהגים לחגור בחוזק ומתירים את החגורה קודם סעודה. והא דאמר רב "משיטול ידיו", לחו [לבני ארץ ישראל] קאמר הכי. שהם אין דרכם לחגור

קריאת שמע. דאי לאו הכי, בין כך יש לו להפסיק, שהרי מפסיקין לקריאת שמע. והרשב"א והר"ן העמידו אף בלא קרא קריאת שמע עדיין. אלא שקריאת שמע אינה צריכה הפסק גמור, ויכול לקוראה על שולחנו. אבל לתפלה בעינן קביעות, וצריך לקום כדי להתפלל. ואי תפלת ערבית רשות לא מטרחינן ליה בהכי.

23. ופולגתא היא בכרכות כז ב אי רשות היא או חובה. ובטעמא דמאן דאמר "רשות" כתב רש"י שתפלת ערבית נתקנה כנגד הקטרת חלבים ואימורים על גב המזבח, שנעשית בלילה. וכשם שאין הקטרה זו מעכבת את הכפרה ואינה אלא אלא למצוה, כן תפלת ערבית אינה חובה. [ועיין במרומי שדה].

וכתבו התוספות והר"ן, והרא"ש בכרכות ד ב

דדוקא בהא דאסר אפילו טעימה אין הלכה כמותו, אבל בעיקר דיניה דמפסיקין סמוך למנחה קטנה קיימא לן כוותיה. והרמ"א שם הכריע דנהגו להקל. ועיין בערוך השלחן ובביאור הלכה שם.

20. כן כתב רש"י. ובפירוש המשניות לרמב"ם כתב שהוא הבגד הסמוך לבשר.

21. כן פירש רש"י. והר"ן פירש באופן אחר. וביארו התוספות דאף דרב היה בבבל, פסק כן לתלמידיו שבאו מארץ ישראל. וכן רבי חנינא שהיה בארץ ישראל פסק כן לתלמידיו שבאו מבבל.

22. וכתבו התוספות דמייירי כגון שכבר קרא